

Галина ВАСИЛЕВСЬКА

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПРЕФЕРЕНЦІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Окреслено стратегічні пріоритети розвитку преференційного оподаткування в Україні. Обґрунтовано прояв преференційного оподаткування у соціально-економічних сферах суспільства. Запропоновано алгоритм формування стратегії реалізації преференційного оподаткування у вітчизняних реаліях функціонування податкової системи та визначено вектори позитивного соціально-економічного зростання у контексті забезпечення максимального добробуту та сталого економічного розвитку держави.

Дослідження функціонування преференційного оподаткування дасть змогу стверджувати, що на сьогодні поряд із низкою здійснених економічних реформ немає визначеної стратегії реалізації преференційного оподаткування, унаслідок чого спостерігаються вкрай негативні тенденції функціонування податкових преференцій та значні втрати бюджетних ресурсів. Проте відмовитися від податкових преференцій, враховуючи структуру суспільства з економічної та соціальної точок зору немає можливості, адже держава зобов'язана дбати про усіх своїх громадян.

Сучасні тенденції суспільного розвитку української держави свідчать про наявність певних диспропорцій у функціонуванні соціальної й економічної сфер. При цьому основною метою держави є удосконалення механізмів соціального рівня розвитку суспільства шляхом реформування громадських взаємовідносин, зокрема однієї з основних його форм – господарської діяльності, пов'язаної з виробництвом необхідного продукту для забезпечення максимального добробуту. Відповідно до цих міркувань, метою статті є визначення векторів удосконалення процесу задоволення потреб людини

та створення оптимальних умов її існування, а також формування вищого рівня якості життя, який забезпечується шляхом реалізації преференційного оподаткування.

Серед теоретичних напрацювань щодо визначення проблематики розвитку й удосконалення преференційного оподаткування необхідно виділити праці вітчизняних та іноземних науковців: Р. Г'яздовського, Ю. Іванова, А. Крисоватого, І. Луїної, І. Майбутова, С. Овсяка, А. Соколовської та ін. Однак, незважаючи на значний доробок авторів у вивченні питань удосконалення преференційного оподаткування, багато теоретичних і практичних аспектів, зокрема, пов'язаних із функціонуванням податкових преференцій, залишаються не з'ясованими. Здебільшого у теорії податкового регулювання преференції трактуються як певні стимули, що супроводжуються втратами бюджетних ресурсів. Ототожнення податкових преференцій із податковими пільгами, які є найбільш використовуваним засобом їх реалізації, позбавляє можливостей оцінити фінансові наслідки запровадження та дає змогу лише поверхнево визначити соціально-економічну доцільність податкових преференцій. Проте збалансоване запровадження та

раціональне використання преференцій на практиці дасть змогу акцентувати їхній позитивний вплив на соціальну й економічну

сфери суспільства, визначити економічну доцільність та в перспективі перетворити на вагомий інвестиційний проект (рис. 1).

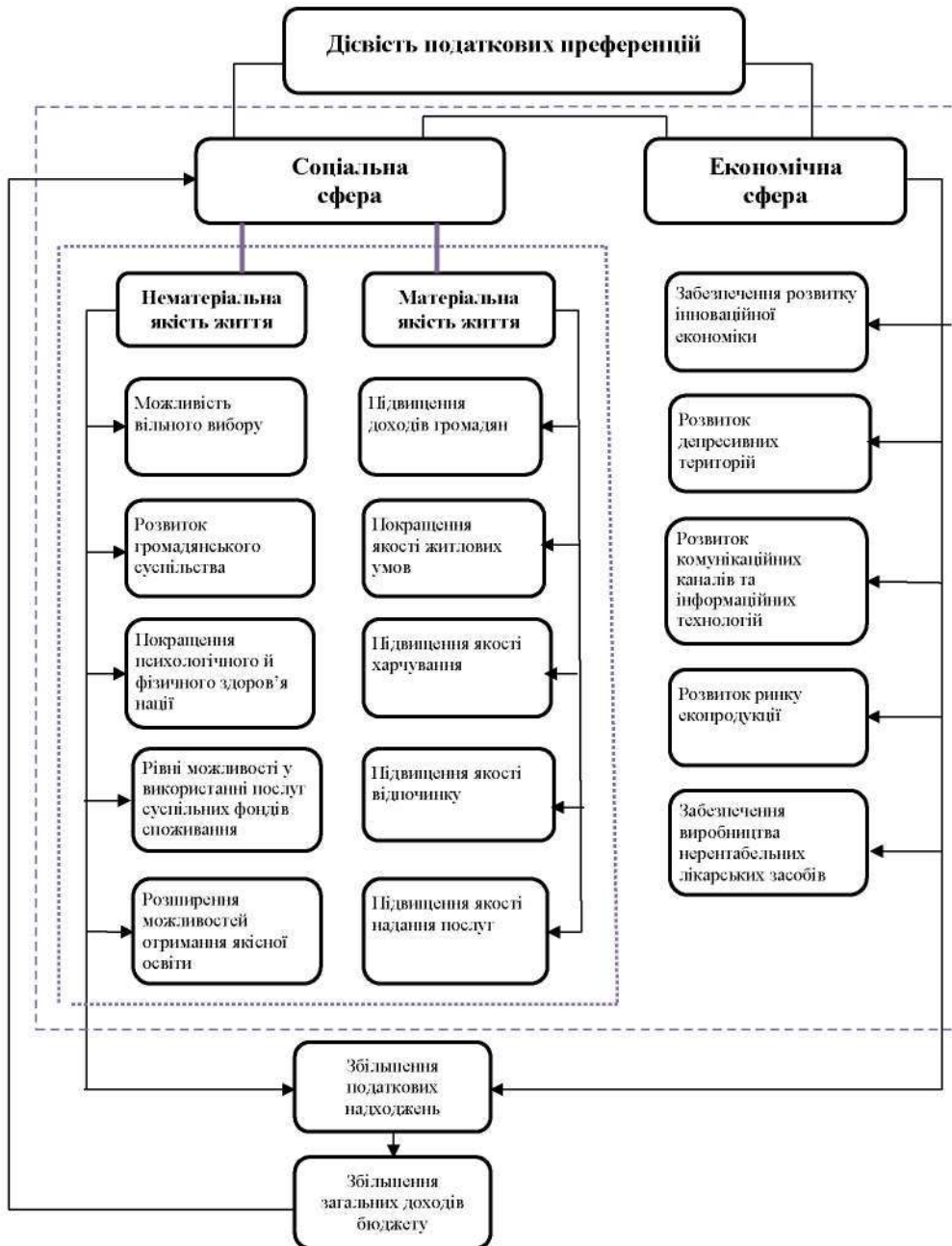

Рис. 1. Прояв преференційного оподаткування у соціально-економічних сферах суспільства

Отож, ми вважаємо, що для того, щоб надати якісну оцінку реалізації преференційного оподаткування, необхідно окреслити вплив та визначити дієвість податкових преференцій як в економічній, так і соціальній сферах. Відтак, соціальна сфера охоплює дві основних складових – нематеріальну й матеріальну якість життя громадян. Нематеріальна якість життя містить соціологічні та психологічні якості соціуму, матеріальна – кількісні чинники, здатні вплинути на рівень співучасті та співпраці кожного окремо взятого члена суспільства у створенні нового, більш удосконаленого доробку. Ці складові тісно пов'язані одна з одною, і підвищення рівня однієї з них, відповідно до їх взаємодії, безумовно, позитивно вплине на зміну іншої. Нематеріальна якість життя охоплює такі компоненти:

- можливість вільного вибору. На сьогодні вкрай важливо, особливо для країн постсоціалістичного простору, утвердження вільного вибору, що сприятиме підвищенню рівня активності громадян, утвердженню демократичних засад розвитку та функціонування суспільства. Зазвичай це можна здійснити шляхом імплементації права з метою утвердження культурних, політичних, соціальних, а також економічних свобод громадян;

- розвиток громадянського суспільства. Існування громадянського суспільства в державі дасть можливість підтримувати та впроваджувати законодавчі, господарські, інноваційні та творчі ініціативи, які сприятимуть прозорості запровадження та відповідальності владних структур, припинуватимуть корупційні прояви й спонукатимуть до створення сприятливого середовища функціонування та розвитку особистості;

- покращення психологічного та фізичного здоров'я нації. Для забезпечення позитивних зрушень соціальної й економічної сфер суспільства важливими є показ-

ники психологічного та фізичного здоров'я нації. За повідомленнями ЗМІ, третина мешканців країни страждає на хронічні втоми, у кожного другого – стан, наближений до депресії, а більше ніж мільйон людей має психічні розлади [1]. Крім того, психологічні недуги людини з часом досить негативно відображаються на життєдіяльності, працездатності, а відтак, і на фізичному здоров'ї. Інтенсивний розвиток науково-технічного прогресу, який спостерігається на сьогодні, у деяких людей спричинює вкрай негативні наслідки, зокрема фінансово-економічні втрати;

- рівні можливості використання послуг суспільних фондів споживання. Забезпечення задоволення потреб людини у використанні послуг, пропонує суспільними фондами споживання, пов'язаних з оздоровленням, відпочинком, освітою, повинно здійснюватися відповідно до вимог сьогодення на рівноправних засадах розподілу для кожного громадянина. Зростання фондів суспільного споживання означає підвищення добробуту людей;

- розширення можливостей отримання якісної освіти. Заздалегідь беручи до уваги прагнення держави підвищити соціально-економічний рівень населення, однією із пріоритетних вимог повинна бути освіченість нації. За таких умов потреба у кваліфікованій і якісній освіті зростає, відтак можливість отримати якісну освіту за власним вибором і переконанням повинна бути реалізована як у межах держави, так і за кордоном.

Таким чином, усі заходи, пов'язані з реалізацією вищевказаних вимог, повинні здійснюватися зі зростанням матеріальної якості життя людини – підвищення її індивідуальних доходів, поліпшення житлових умов, та харчування, відпочинку, а також якості надання послуг.

Забезпечення покращення усіх компонентів соціальної сфери сьогодні тісно

пов'язане з ефективним функціонуванням економічної сфери, що визначається насамперед забезпеченням розвитку інноваційної економіки, розвитком комунікаційних каналів та інформаційних технологій ринку екопродукції, а також забезпечення виробництва нерентабельних якісних лікарських засобів, необхідних для життєздатності й функціонування певної категорії громадян. Ефективне здійснення взаємозв'язку економічної та соціальної сфер можна здійснити шляхом раціонального використання податкових преференцій, що є неможливим без здійснення реформ.

Необхідність реформування преференційного оподаткування та раціонального використання податкових преференцій зумовлюється, крім іншого, постійним загостренням проблем, пов'язаних із впливом ендегенних та екзогенних чинників на розвиток конкурентного середовища, що, в свою чергу, вимагає пришвидшення процесів пристосування до вимог ринку; зміцнення інституту сім'ї та стимулювання демографічного зростання у державі; підтримка державою неприбуткових, проте ефективних для нормального функціонування та життєдіяльності окремих категорій громадян, виробництв. Ці завдання можна вирішити лише за допомогою раціональних підходів до механізмів податкового регулювання у сфері дії преференційного оподаткування, що є складовою стратегії його розвитку (рис. 2).

На початковому етапі розробки стратегії визначаються загальні цілі та пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку держави у здійсненні податкового регулювання, що формується на підставі аналізу впливових ринкових факторів на стратегічний розвиток національної економіки. Створення єдиної державної стратегії щодо реалізації преференційного оподаткування передбачає її опрацювання у трьох сфе-

рах: використання пільгових і безпільгових податкових преференцій – юридичних та фізичних осіб, а також у сфері надання податкових преференцій окремим територіям.

Зрозуміло, що здійснення ефективного податкового регулювання у сфері реалізації преференційного оподаткування повинно узгоджуватися зі стратегією соціально-економічного розвитку держави. Слід врахувати, що більшість досліджень соціально-економічного розвитку держави виконуються з урахуванням напрямів податкового регулювання, адже саме податки становлять основну частку доходів бюджету, за допомогою яких держава в змозі виконувати свою соціальну роль. Цей захід передбачає відпрацювання розвитку та оцінки впливу преференційного оподаткування в трьох аспектах:

- обґрунтування соціально-економічної доцільності та здійснення оцінки фінансових наслідків впливу податкових преференцій, запроваджених щодо юридичних осіб;
- обґрунтування соціально-економічної доцільності та здійснення оцінки фінансових наслідків впливу податкових преференцій, запроваджених щодо фізичних осіб;
- обґрунтування соціально-економічної доцільності та здійснення оцінки фінансових наслідків впливу податкових преференцій, запроваджених щодо розвитку окремих територій.

Згідно з нашими міркуваннями, реалізація стратегії у сфері використання пільгових податкових преференцій має забезпечити скасування науково необґрунтованих та економічно не вигідних податкових пільг для юридичних осіб. Натомість пропонуємо більш раціонально використовувати безпільгові податкові преференції, які не пов'язані з втратами бюджетного ресурсу, а навпаки – сприяють додатковим його збільшенням. Для забезпечення дієвості податкових преференцій необхідно здійснити

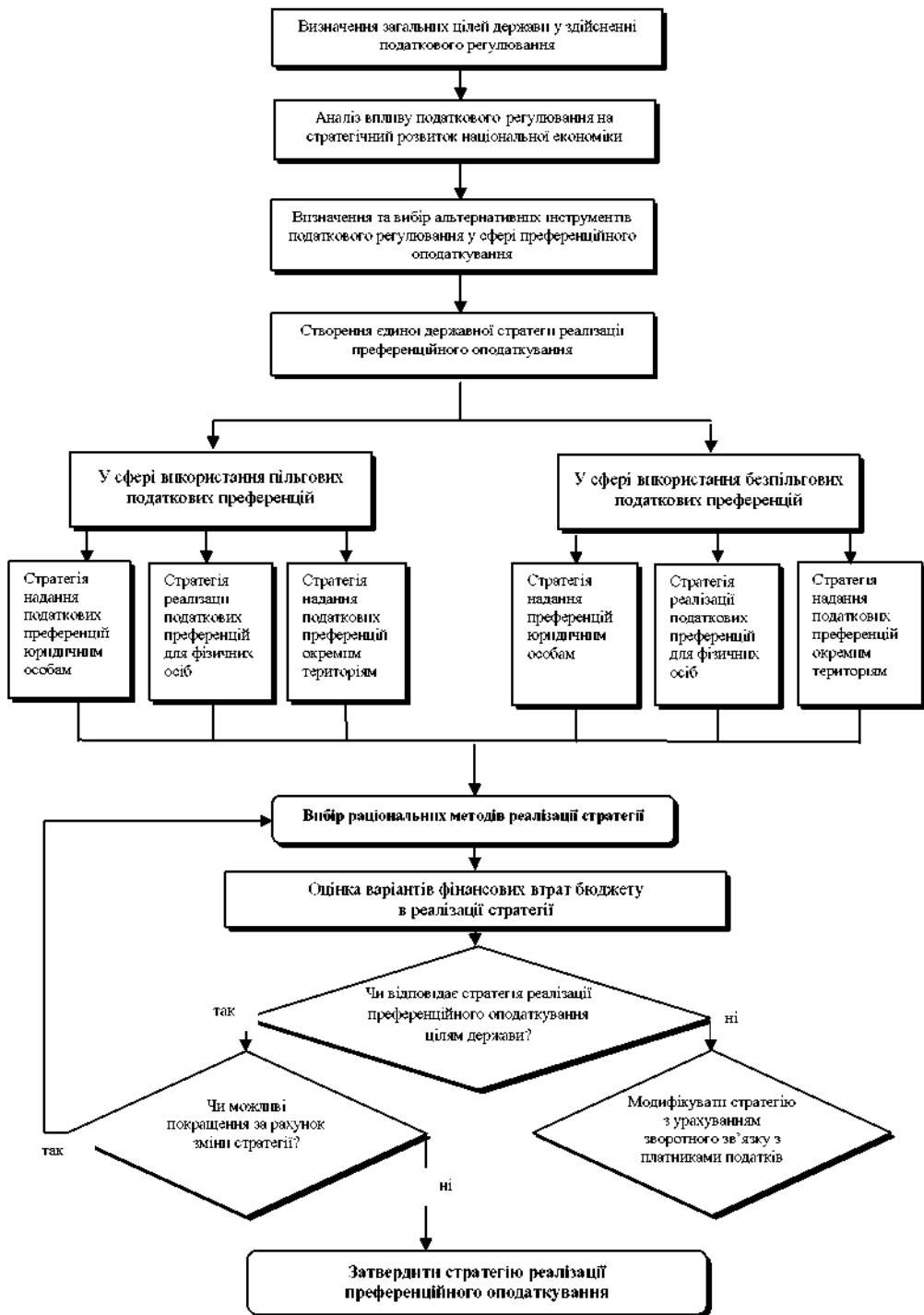

Рис. 2. Алгоритм формування стратегії реалізації преференційного оподаткування

стратегічне планування намічених цілей з урахуванням усіх можливих наслідків їх функціонування. Стратегічне планування має бути суміщеним із практикою застосування податкових преференцій на сучасному етапі реалізації преференційного оподаткування. Стратегія повинна стимулювати реалізацію довготермінових цілей держави та здійснюватися у чотири етапи:

- окреслення довгострокових цілей держави щодо реалізації преференційного оподаткування та визначення мети запровадження податкових преференцій;
- здійснення аналізу екзогенних та ендемогенних чинників податкового оточення щодо реалізації преференційного оподаткування, виявлення імпліцитних факторів впливу на дієвість податкових преференцій;
- аналіз фінансових наслідків та оцінка дієвості преференційного оподаткування;
- вибір оптимальних можливостей реалізації преференційного оподаткування та прийняття стратегічних рішень щодо раціонального використання податкових преференцій.

Для того, щоб забезпечити ефективність поставлених стратегічних цілей, стратегія надання податкових преференцій юридичним особам повинна стимулювати розвиток та використання наукового потенціалу, створення податкового середовища, яке забезпечувало б вигідність та необхідність застосування наукових напрацювань у виробничих процесах суб'єктів господарювання. Мета розробки стратегії має спонукати платників податків, юридичних осіб до виробництва якісної продукції. Платники податків – юридичні особи, що ставлять за мету розширення та розвиток господарської діяльності, повинні удосконалювати виробництво своєї продукції за рахунок використання наукових розробок та інноваційних технологій, а не здешевлювати собівартість виробленої продукції

за рахунок використання пільгових та безпільгових податкових преференцій, адже саме на цьому етапі виробничого процесу трапляється найбільше зловживань, пов'язаних з ухиленням та уникненням від сплати податків. Натомість стратегія надання податкових преференцій фізичним особам, розвиваючись навколо певної концепції, повинна забезпечувати спрощення методів застосування податкових пільгових преференцій, що дозволило б усім платникам податків оцінювати реальні ефекти від їх використання, а податковим органам ефективніше контролювати виконання податкових зобов'язань. Стратегія реалізації преференційного оподаткування має визначати дію податкових преференцій на довготривалий період функціонування (від 10 до 50 років) з перспективою запровадження їх у вигляді так званих "інвестицій в людину". Запровадження податкових пільгових преференцій для фізичних осіб повинно супроводжуватися інформативними заходами через засоби масової інформації з метою ознайомлення громадськості з необхідністю та можливостями їх використання.

Стратегічною метою реалізації преференційного оподаткування є податкові преференції щодо депресивних територій, які мають призначатися відповідно до необхідності їх застосування з метою забезпечення зрівноваженого розвитку регіонів країни шляхом попередження появи депресивних регіонів. Пріоритетними цілями держави у реалізації таких преференцій має стати збільшення робочих місць, створення сприятливих умов для праці, залучення зовнішніх та внутрішніх інвестицій, виробництво стратегічно важливої для функціонування держави та суспільства продукції. Властивий такому типу податкових преференцій строковий характер надають можливість продовження чи скорочення їх дії відповідно до реальних результатів розвитку регіо-

ну. Поряд з цим, продовження податкових пільгових преференцій повинно щораз зменшувати обсяги фінансових утрат бюджету від їх запровадження.

Циклічний характер розвитку ринкової економіки вимагає інтенсивнішого використання безпільгових податкових преференцій. У період погіршення економічної ситуації, спровокованої економічною кризою, важлива роль у розробці єдиної державної стратегії реалізації преференційного оподаткування належить функціонуванню безпільгових податкових преференцій, що є виправданим, оскільки негативні прояви економічної кризи насамперед стосуються розміру реальних доходів платників податків, що загалом значно погіршує соціально-економічне становище громадян. Реалізація стратегії у сфері використання безпільгових податкових преференцій має базуватися на необхідності спрощення регуляторного середовища для малого та середнього бізнесу, стимулювання розвитку інноваційної економіки, стабілізації та підтримки платоспроможності платників податків як юридичних, так і фізичних осіб.

Реформи повинні бути спрямовані не на збільшення обсягів виробництва, а першочергово на якість виробленої продукції. Відомі причини – погіршення екологічної ситуації, погіршення здоров'я населення, негативний вплив окремих явищ суспільного розвитку на психологічний і фізичний стан дітей – зумовили виникнення світових тенденцій до нівелювання усіх можливих наслідків цивілізаційного прогресу. Одним із найважливіших заходів у цьому контексті є стимулювання суб'єктів господарювання до екологічно чистого виробництва, зокрема сільськогосподарської продукції. Безперечно, в Україні є умови для виробництва й реалізації екопродукції. Про доцільність стимулювання виробництва екопродукції свідчить і світовий досвід. Так, кількість сіль-

ськогосподарських господарств, які вирощують екологічно чисту продукцію, у Європі у 2007 р. налічувала загалом 213209 суб'єктів господарювання, загальною площею сільськогосподарських угідь – 7758526 га [2].

Чільне місце за кількістю екологічних господарств у структурі суб'єктів господарювання європейських країн займає Ліхтенштейн, де екологічно чисті господарства становлять близько однієї третини від загальної кількості підприємств. Це насамперед господарства, спрямовані на виробництво молочної продукції, 30 га з них розташовані в горах.

Друге місце належить Швейцарії, де більшість екологічних господарств знаходяться у гірській місцевості – 59%, 21% – на території височини, а лише 20% – у низині. Середній розмір площі екологічного господарства становить тут 17,20 га. Біолідером у Швейцарії є Кантон Граубюнден, де частка екологічних господарств становить майже 50% [3; 4].

Третє місце посідає Австрія. Найбільші господарства мають площу в межах від 10 до 20 га – близько 36%, а три чверті охоплюють господарства площею до 20 га. Найбільше господарств розташовано на землях Зальцбургу та Сирії [5].

Загальна площа земельних угідь, де вирощується екологічно чиста продукція, у 2008 р. становила 15206 га. Поряд з цим у 2008 р. кількість суб'єктів господарювання, які ведуть свою діяльність у цьому напрямку, становила 3336 од., що на 28% більше, ніж у попередньому, а в 2009 р. їхня кількість, за даними GISiPAR, зросла до 11887 одиниць [6; 7].

Враховуючи сучасний стан вітчизняних сільськогосподарських підприємств, варто зауважити, що державна підтримка розвитку цієї галузі мала б стати пріоритетним завданням нинішнього керівництва країни. Застосування правильних методів регулю-

Таблиця 1

Кількість екологічних господарств у Європі у 2009 р.*

Країна	Кількість господарств	Питома вага господарств (%)	Площа угідь (га)	Питома вага сільсько-господарських угідь (%)
Ліхтенштейн	39	28	1 048	29,68
Австрія	19 997	9,30	372 026	13,36
Швейцарія	6 199	10,20	116 641	11,00
Німеччина	18 703	відсутність даних	865 336	5,11
Польща	11 887	0,07	285 878	1,85

* Складено автором на основі [3;6].

вання може достойно конкурувати у виробництві екологічно чистої сільськогосподарської продукції з будь-якою із європейських країн, а згодом зайняти одне з перших місць у світі. З урахуванням різноманітних зовнішніх факторів, які чинять негативний вплив на розвиток національної економіки, а також на суспільний розвиток загалом, європейський досвід ведення екологічного господарства варто було б запровадити в аграрних регіонах України.

Одним зі стратегічних пріоритетів надання податкових преференцій окремим територіям може бути виробництво екопродукції в регіонах з екологічно чистими ґрунтами. Наприклад, у західному регіоні, враховуючи кліматичні умови та якість чорноземів, можна відмовитися від виробництва генномодифікованої продукції та налагодити виробництво екологічно чистих овочів, гречки, м'ясо-молочної продукції, кукурудзи, меду; у південних – фруктів, пшениці тощо. З метою забезпечення розвитку аграрних регіонів України пропонуємо здійснювати дослідження ґрунтів і надавати преференції до виробництва екопродукції. У свою чергу, запропонована стратегія дасть можливість:

- забезпечити зрівноважений розвиток регіонів країни;
- попередити появу депресивних регіонів;

- забезпечити зайнятість населення;
- зменшити рівень безробіття.

Визначальною умовою сприяння економічного зростання у державі є розвиток преференційного оподаткування, який функціонує як невід'ємна складова податкового процесу. Досвід останніх років, коли розпочалася світова фінансово-економічна криза, лише підтверджує цю тезу. Таким чином, яким би не було бажання держав, незалежно від рівня їх економічного розвитку, повністю відмовитися від використання податкових преференцій, здійснити його практично неможливо, а отже, й побудова ефективної податкової системи без використання преференцій є малоімовірною. Відтак, щоб податкові преференції не ставали предметом запровадження корупційних схем між платниками податків та податківцями, варто було б мінімізувати особисті контакти суб'єктів господарювання з представниками податкових органів та розширити можливості форм електронного спілкування, спростити механізми нарахування та процедури справляння податків для платників, що спричинить спрощення й ефективність контролю за їх справлянням податковими органами.

Вибір конкретної стратегії реалізації преференційного оподаткування забезпечить вирішення ключових проблем, пов'язаних з досягненням соціально-еко-

номічних цілей держави та утвердженням в Україні економіки ринкового типу на умовах світових стандартів її функціонування. Відтак, стратегія реалізації преференційного оподаткування спрямована на:

- підтримку малого та середнього бізнесу;
- стимулювання інвестиційної діяльності;
- створення якісних робочих місць;
- забезпечення економічної стабільності, що є запорукою відновлення ефективного соціального захисту в державі;
- створення диверсифікованої економічної бази для розвитку конкурентного середовища;
- оновлення та модернізацію виробничого процесу;
- підвищення рівня освіченості населення, що сприятиме якісному оновленню суспільства загалом.

Отже, відповідно до наших досліджень, існує безпосередня залежність між реалізацією преференційного оподаткування й підвищенням рівня економіки та соціального захисту громадян у державі. Динамічний розвиток суспільства передбачає активне застосування податкових важелів впливу державного регулювання на всі сфери життєдіяльності людини. Таким чином, удосконалення реалізації преференційного оподаткування з метою забезпечення максимального добробуту та стабільного економічного зростання у країні є вкрай важливими векторами розвитку сучасної податкової системи.

Література

1. У черзі до психіатра. Підсумки тижня. Перший національний // Дата останньої модифікації: 10.10.10 р. (21:00). – Режим доступу: <<http://pidsumky.1tv.com.ua/news/1180>>.
2. *The World of Organic Agriculture: Statistics and Emerging Trends 2007* / Helena Willer, Minou Yussefi // *Organically managed land, share of total agricultural land and organic producers*. – 2007. – С. 1–44. – Режим доступу: <http://www.orgprints.org/10506/>.
3. *Organic farming in Europe – A Brief Overview: prepared for the European Organic Congress (Organic food and Farming in times of Climate Change, Biodiversity loss and Global Food Crisis)* / H. Willer // Frick/Brussels, – December 1 – 2009. – Режим доступу: <http://www.fibl.org/fileadmin/documents/en/publications/fibl-2009-latest-figures.pdf>.
4. *BIO SUISSE. Zusammenfassender Medientext, Bio Suisse Medienkonferenz vom 25.03.2003 in Bern.* / News & Trends. – 2003. – Режим доступу: http://www.biosuisse.ch/media/de/news/2003/zusammenfassend_medientext.pdf.
5. *BIO SUISSE. Zusammenfassender Medientext, Bio Suisse Medienkonferenz vom 22.03.2005 in Bern.* / News & Trends. – 2005. – Режим доступу: http://www.biosuisse.ch/media/de/pdf2005/PRkonferenz/zusamm-enfassung_2005_d.pdf.
6. Hamm U., Gronefeld F., Halpin D. *Analysis of the European market for organic food. Scholl of Management and Business. The University of Wales Aberystwyth 2009.* [W:] Żakowska-Biemans S., Gutkowska K.: *Rynek żywności ekologicznej w Polsce i w krajach Unii Europejskiej*. Wyd. SGGW, Warszawa 2010.
7. *Producenci ekologiczni w 2009 r.* IJHARS // Дата останньої модифікації: 16.02.2010 р. – Режим доступу: <http://www.ijhar-s.gov.pl/news/items/producenci-ekologiczni-w-2009-r.html>.